

УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ ДИЗАЙНУ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ХУДОЖНЬО-ГРАФІЧНИХ ДИСЦИПЛІН ЗАСОБАМИ ВІЗУАЛЬНИХ МИСТЕЦТВ

Підвищення рівня навчання залишається проблемою, особливо в Україні. Хоча звичайне пояснення матеріалу здається найкращим підходом до викладання будь-якого конкретного предмета в навчальній програмі, загальновідомо, що здатність сприймати сукупності фактів і понять значно підвищується, якщо подавати їх у ширшому контексті, так от як прості загальні завдання, так і вищі цілі досягнення людиною розвиненого статусу суспільства в цілому. Саме ці великі цілі викликають необхідність досліджень у взаємозв'язку між навчанням і досвідом у галузі мистецтв. Ця потреба є нагальною, оскільки мистецька освіта й наукова грамотність в Україні залишаються на низькому рівні. Оскільки наука може бути пов'язана з відповідними напрямками мистецьких завдань, вони можуть розглядатися як доступніші й сприятливіші теми навчання. Окрім того, зростає рівень досліджень із нейронауки, що підтримує ідею посилення передачі здібностей до навчання з мистецтва в інші когнітивні сфери. Одним із ключових аспектів навчання, яке є базовим у багатьох нейронаукових дослідженнях, є емоційне нахнення для участі в навчальному процесі. Нахнення – це інтегративна психічна функція на перетині (а) поведінкових, (б) емоційних і (в) когнітивних процесів (когнітивні процеси – це ті функції, що стосуються класичного третього компонента розуму й складають бажання, амбіції та волю).

Окреслено умови й шляхи розв'язання проблеми ролі візуальних мистецтв під час художньо-графічної освіти на шляху формування фахової компетентності майбутніх бакалаврів дизайну. Здійснено ґрунтовний аналіз сучасних досліджень і публікацій щодо формування фахової компетентності в майбутніх дизайнерів шляхом візуальних мистецтв. Обґрунтовано сутність поняття “компетентнісного підходу” через призму державних освітніх стандартів вищої професійної освіти щодо формування базових професійних компетентностей у майбутніх фахівців дизайну. Переглянуто методичку формування фахової компетентності майбутніх бакалаврів дизайну в процесі вивчення художньо-графічних дисциплін.

Ключові слова: педагогіка, мистецька освіта, фахова компетентність, візуальні мистецтва, художня освіта, дизайн, формування професійних компетентностей, бакалавр дизайну.

Значною мірою наше майбутнє визначатиметься тим, як ми справляємось із безпрецедентним вибухом знань, який нас оточує. Гіпертехнологічний прогрес, як правило, інтенсивно зосереджується на технічних і наукових аспектах навколишнього світу з подальшим нехтуванням іншими аспектами життя. Хоча в минулому столітті було отримано більше інформації, ніж за всю історію людства до цього, прогалина між наукою та мистецтвом зростала все більше, й студенти на ранніх термінах навчання ідентифікують себе в тій чи іншій галузі діяльності, створюючи для себе вузькі життєві траєкторії. Навіть при всьому багатстві наукової діяльності в наш час спостерігається певний розрив як результат неминучої концентрації на вузьких спеціалізаціях, недоступних загальному розумінню. Цей розрив між мистецтвом і наукою, можливо, матиме небезпеку створити покоління вчених, яким не вистачає естетичного почуття чи оцінки метафоричного вираження, та художників без наукової грамотності й уміння реалізувати себе практично.

В умовах сучасної освіти важливим стає запитання: як саме повинна змінитися професійно-педагогічна діяльність викладачів художньо-графічних дисциплін, щоб, відповідаючи вимогам часу, забезпечити сучасну якість мистецької освіти й подолати розбіжність між мистецтвами й науками.

Мета статті – схарактеризувати й викласти основні педагогічні й психологічні умови формування фахових компетентностей у майбутніх бакалаврів дизайну засобами візуальних мистецтв у процесі вивчення художньо-графічних дисциплін.

Разом із цим постає питання про опис оптимальних методичних рішень для формування фахових компетентностей у процесі вивчення художньо-графічних дисциплін.

Поставлені завдання розв'язуються такими методами дослідження: теоретичним – аналіз і вивчення психолого-педагогічної та спеціалізованої літератури для визначення та обґрунтування умов формування фахової компетентності майбутніх бакалаврів дизайну в процесі вивчення художньо-графічних дисциплін; уточнення поняття “компетентність” і “фахова компетентність”; праксиметричні – для визначення ефективності поетапного впровадження візуальних мистецтв для розвитку фахових компетентностей майбутніх бакалаврів дизайну під час вивчення художньо-графічних дисциплін.

Визначення візуальних мистецтв як комунікативної системи, яка передає ідеї та концепції, пояснює те, чому ті ж структури мозку, які підтримують інші когнітивні функції, такі, як людська мова, можуть залучатися до мистецтв, таких, як музика чи малювання. Ця характеристика передбачає мільйони років еволюції мозку й біологічних адаптаційних стратегій [9, с. 266–268]. Як мультидисциплінарна комунікативна система, візуальне мистецтво забезпечує ідеальну платформу для пізнання задоволення від пізнання, що своєю чергою надає мотиваційного нахнення для подальшого дослідження, задавання питань, аналізу, синтезу й залучення до конвергентного й розбіжного мислення. Разом із тим постає питання про те, якими підходами до обробки візуального мистецтва співпадає навчання мистецтва з іншими когнітивними функціями, зокрема такими, які, як відомо, беруть участь у навчанні й роботі в нехудожніх областях?

У статті під час тлумачення терміну “підхід” будемо керуватися визначенням В. В. Маткіна, який вважає, що “підхід” (у педагогіці) є особливою формою пізнавальної та практичної діяльності людини й може розумітися як аналіз педагогічних явищ під певним боком, як стратегія дослідження освітнього процесу, як базова ціннісна орієнтація, що визначає позицію педагога [8]. За визначенням А. В. Хуторського, “Компетентнісно орієнтований підхід – підхід до організації навчально-виховного процесу, спрямований на набуття особистості певної суми знань і досвіду, що дають змогу їй робити висновки про щось, переконливо висловлювати власні думки, діяти адекватним чином у різних ситуаціях” [12, с. 58–64].

На нашу думку, компетентнісний підхід у вищій технічній освіті орієнтований на всебічний розвиток і підготовку студента до його професійної діяльності не лише як компетентного фахівця, а і як високо вихованої, освіченої особистості, й передбачає отримання ним як знань, умінь, навичок, так і здатності до постійного самовдосконалення, самоосвіти, прийняття креативних рішень і розвитку гуманістичних цінностей.

Для визначення спеціалізованих компетентностей майбутніх педагогів-дизайнерів проведемо дослідження професійної компетентності самих дизайнерів. Так, за визначеннями С. В. Чирчик, професійна компетентність дизайнера – це готовність і здатність цілеспрямовано діяти відповідно до вимог справи, методично, організовано й самостійно розв’язувати задачі й проблеми в конкретній предметній галузі, а також здійснювати самооцінку результатів своєї діяльності [11, с. 36–37]. Це визначення цілком розкриває поняття “дизайнер”, в якому немає розбіжностей між наукою та мистецтвом.

Художньо-графічна компетентність – це інтеграційна властивість особистості студента, особливе психологічне формування, що визначає емоційно-естетичну спрямованість та активність особистості, здібність до художньо-образного освоєння середовища за допомогою візуальних мистецтв, а також його втілення в духовному або реально предметному матеріалі. Слід зазначити, що в загальнопсихологічному аспекті творчу компетентність педагога розглянуто в дослідженні С. П. Яланської, яка трактує це поняття з позиції найвищого рівня розвитку професіоналізму, коли людина здійснює професійну наукову діяльність на творчій основі стабільно й неперервно [13].

Незважаючи на розбіжність між мистецтвами й науками, все більша кількість досліджень говорить про те, що вивчення науки може бути посилене взаємовідносинами з мистецтвами. Сучасні дослідження починають доводити явні нейронаукові гіпотези щодо наслідків таких заходів, як малювання, візуальна естетика й спостереження за танцями.

Вивчаючи проблему формування професійної компетентності, А. Шельтен у праці “Основні поняття і концепції мови професійної педагогіки” визначає три її компоненти: спеціальна й методична компетентність; персональна (особистісна) компетентність; соціальна компетентність. А. Шельтен зауважує, що “неможливо ізольовано один від одного опанувати будь-яким видом компетентності. Три компоненти професійної компетентності можна набувати тільки інтегровано” [4, с. 34–42].

Навчання візуального мистецтва спирається на складну систему перцептивних, вищих пізнавальних і рухових функцій, що, таким чином, пропонує загальний нейронний субстрат і великий потенціал для перехресного когнітивного перенесення в навчання та творчість. Наприклад, протягом декількох тижнів людські немовлята можуть наслідувати такі дії, як показування язика у відповідь на те, що хтось показує їм язик. Звідки немовля знає, які саме рухові дії потрібно здійснити лише на основі візуальних спостережень? Дзеркальні нейрони можуть пояснювати цю здатність, переводячи зоровий вхід у руховий вихід, що лежить в основі зв’язку між образотворчим мистецтвом і рухом, слуховими мистецтвами й музикою. З доісторичних часів візуальне мистецтво було формою спілкування, глибоко відбитою в людській природі; акт переживання мистецтва й естетичної оцінки в “приймачі” також має силу перехресного пізнавального ефекту в будь-який час індивідуального розвитку. Показано, що композиційні універсали керують дизайном візуальних мистецтв у різних віках і культурах [9, с. 266–268].

Водночас необхідно виділити певні проблеми, які стають на шляху вивчення мистецтва в процесі художньо-графічних дисциплін. Здатність перетерпіти неоднозначність і невпевненість під час творчого процесу є важливою психічною рисою. Терпіння неоднозначності також є важливим атрибутом у вивченні науки для того, щоб розібратися зі складністю та неоднозначністю наукових знань. На відміну від популярного стереотипу про об’єктивність науки, вона все ж повна двозначностей і суперечностей, які доводиться розв’язувати, аби навчання продовжувалось. Алюзивне мислення лише за зовнішнім виглядом дає інтуїтивне судження надмірно раціональній думці й може привести до відкриття змістовних метафор [8]. Цей тип мислення можна розвинути за допомогою цілеспрямованих методів візуальної освіти та їх застосування, що демонструється в різних навчальних дисциплінах.

Організація дослідження поняття “компетентність” полягає у виконанні основних функцій:

– *методологічної*, який дає змогу визначити проблему, задля якої здійснюється дослідження; сформулювати його мету й завдання; зафіксувати вихідні положення про досліджуваний об’єкт; зіставити дослідження з тими, що проводилися раніше;

– *методичної*, спрямованої на розроблення загального логічного плану дослідження, визначення методів збору й аналізу інформації, розроблення процедури дослідження, проведення порівняльного аналізу отриманих результатів;

– *організаційної*, яка забезпечує розробку чіткої системи процесів дослідження, публікацію результатів тощо.

Одним із ключових аспектів навчання, якому сприяє мистецтво, є емоційне натхнення для участі в навчальному процесі. Натхнення – це інтегративна психічна функція на перетині (а) когнітивних, (б) емоційних і (в) когнітивних процесів (когнітивні процеси – це ті цілеспрямовані функції, що стосуються класичного третього компонента розуму й складають бажання, амбіції та волю). Саме по собі натхнення є аспектом психічного досвіду, який передбачає не просто кортикальну схему, а її інтеграцію з лімбічною системою та медіальними фронтальними структурами, які розуміють, що опосередковують досвід емоційних бажань, мотиваційних нагород та оцінку інтегративних естетичних значень стимулювальних стимулів [8]. У певному сенсі натхнення може перетворити майже будь-яке заняття в житті на джерело задоволення в досягненні життєвих цілей. Саме тоді, коли люди відчують себе частиною чогось більшого, вони надихаються навчатись, досягати й робити кар'єру, яка має для них значення. І навпаки, коли їхня робота полягає у виконанні одних і тих самих щоденних дій, натхнення бракує, і їм не вистачає мотивації вчитися, адаптуватися та процвітати.

Таким чином, натхнення є компонентом емоційного реагування на стимули й дії, коли вони сприймаються як піднесені або емоційно корисні. У такому разі слід очікувати, що він опосередковується лімбічною системою та системами винагород мозку.

Потреба в натхненні – це те, що добре розуміють найкращі вчителі, які вміють передавати це своїм учням. Однак існує ризик не охопити визначений діапазон знань і навчальних матеріалів, що перетворює навчальне середовище на розвагу. Таким чином, щасливого середовища між достатнім натхненням і необхідним рівнем засвоєння знань складно досягти, й особливо це ускладнюється широким різноманіттям видів пізнання різних студентів.

Існує гостра потреба у визначенні ефективних методів мотивації, щоб розширити репертуар стратегій підвищення рівня навчання. Мало того, один з таких методів – це можливість вийти за межі попереднього засвоєного матеріалу для розробки оригінальних поглядів і переміщення в область, що цікавить. Ця форма творчості може більше мотивувати студента, який буде відчувати себе учасником дослідження та отримання знань, а не пасивним одержувачем структурованого матеріалу [8].

Висновки.

Хоча кожна з мистецьких дисциплін має свій унікальний набір знань, навичок і процесів, візуальні мистецтва мають певні загальні характеристики, які роблять художню освіту потужною підготовкою до подальшого навчання та повноцінного життя. Аналогічно, Національні стандарти мистецької освіти містять орієнтири як для розвитку однієї дисципліни, так і для ширших навичок і здібностей, які може розвивати візуальне мистецтво. Усі набори стандартів стосуються здатності спілкуватися мовою чи процесами певної дисципліни, аналізувати роботи із цієї дисципліни, а також співвідносити знання та вміння з різних дисциплін. Беручи участь у створенні візуальних мистецтв, студенти засвоюють навички, характерні для дисципліни, а також розвивають ширші звички, здібності й компетенції.

Необхідність розгляду поняття “компетенції” визначається з тим, що європейські документи про освіту наголошують саме на понятті компетенції [2, с. 224–233]. Найширші поняття компетенцій для навчання протягом усього життя викладені в Рекомендаціях Європарламенту й Ради Європейського Союзу “Про основні компетенції для навчання протягом усього життя” [7, с. 44–48]. У цьому документі визначаються такі основні компетенції особистості: спілкування рідною мовою; спілкування іноземними мовами; загальні знання у сфері науки й техніки; навички роботи із цифровими носіями; навчання заради здобуття знань; соціальні й громадянські навички; ініціативність і практичність; обізнаність і самовираження у сфері культури.

Як бачимо, остання позиція прямо стосується формування професійної компетентності майбутніх фахівців мистецьких спеціальностей; водночас всі інші зазначені вище компетенції тією чи іншою мірою входять до освітньо-кваліфікаційних характеристик означених фахівців. Мало того, в тлумаченнях до означених компетенцій Європарламент і Рада Європейського Союзу наполягають на необхідності формувати в кожного “критичне мислення, творчість, ініціативність, вміння розв'язувати проблеми, оцінку ризику, вміння приймати рішення та вміння конструктивно керувати емоціями”, що безпосередньо пов'язане з основною метою та завданнями професійної підготовки фахівців мистецьких спеціальностей [6].

Враховуючи такий різноаспектний підхід до визначення професійної компетентності, можемо сформулювати визначення базового поняття нашого дослідження. Таким чином, професійна компетентність майбутніх бакалаврів дизайну визначається нами як складна багаторівнева характеристика особистості фахівця мистецької спеціальності, яка містить відповідні знання, уміння, навички професійно-особистісні якості й мотивацію до мистецько-професійної діяльності, сформовані на основі застосування візуальних мистецтв [1, с. 50–89]. У контексті теми дослідження професійна компетентність – це результат художньо-графічної підготовки дизайнера засобами візуальних мистецтв за умови відсутності розбіжності між наукою та мистецтвом, що повністю забезпечується наявністю ефективних мотиваційних стилів і розмірності сфери мотиваційного натхнення, щоб розширити репертуар стратегій підвищення рівня навчання.

Використана література:

1. Бібік Н. В. Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи : Бібліотека з освітньої політики. Київ : КІС, 2004. С. 50–89.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / під заг. ред. В. Т. Бусел. Київ : ВТФ “Перун”, 2002. 1440 с.
3. Головань М. С. Компетенція та компетентність: порівняльний аналіз понять. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2011. №8. С. 224–233.

4. Зимняя И. А. Ключевые компетентности – новая парадигма результата образования. Высшее образование сегодня. 2003. № 5. С. 34–42.
5. Калінін В. О. Формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови засобами діалогу культур : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Житомир, 2005. 20 с.
6. Кодлюк Я. П. Компетентнісний підхід у підготовці майбутніх педагогів як пріоритет модернізації вищої освіти України. Професійні компетенції та компетентності вчителя : мат. регіонального науково-практичного семінару: Тернопіль : ТНУ імені В. Гнатюка, 2006. 188 с.
7. Кучай О. В. Компетентність і компетентність – відображення цілісності та інтеграційної суті результату освіти. Рідна школа. 2009. № 11. С. 44–48.
8. Маткин В. В. Теория и практика развития интереса к профессионально-творческой деятельности у будущих учителей: ценностно-синергетический подход : дисс. ... докт. пед. наук : 13.00.08. Екатеринбург, 2002. 255 с.
9. Нагорна Н. В. Формування у студентів понять компетентності й компетентії. Виховання і культура. 2007. № 1-2. С. 266–268.
10. Словник іншомовних слів / уклад. С. М. Морозов, Л. М. Шкарпута. Київ : Наукова думка, 2000. 680 с.
11. Чирчик С. В. Акмеологічний підхід у професійній підготовці майбутніх дизайнерів. Вища школа. 2011. № 5–6. С. 36–37.
12. Хуторской А. В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования. Народное образование. 2003. № 2. С. 58–64.
13. Яланська С. П. Психологія творчості : навчальний посібник. Полтава : ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2014. 180 с.

References:

1. Bibik, N. V. (2004). *Kompetentnisnyi pidkhd: refleksyivnyi analiz. Kompetentnisnyi pidkhd u suchasni osviti: svitovi dosvid ta ukraïnski perspektivi* [Competence approach: reflexive analysis. Competence approach in modern education: world experience and Ukrainian perspectives: Library on educational policy]. Kyiv, Ukraine: KIS. (In Ukrainian).
2. Busel, V. T. (Ed.). (2002). *Velykyi tlmachnyi slovnyk suchasnoi ukraïnskoi movy* [Large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language]. Kyiv, Ukraine: VTF "Perun" (In Ukrainian).
3. Holovan, M. S. (2011). *Kompetentsiia ta kompetentnist: porivniialnyi analiz poniat* [Competency and competence: a comparative analysis of concepts]. In *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii*, 8, 224–233. (In Ukrainian).
4. Zimnyaya, I. A. (2003). *Klyuchevye kompetentnosti – novaya paradigma rezul'tata obrazovaniya* [Key competencies are a new paradigm of educational outcome]. In *Vyshee obrazovanie segodnya*, 5, 34–42. (In Russian).
5. Kalinin, V. O. (2005). *Formuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutnoho vchytelia inozemnoi movy zasobamy dialohu kultur* [Formation of professional competence of the future teacher of a foreign language by means of dialogue of cultures]. (Extended abstract of PhD dissertation. *Science in Pedagogy*). Zhytomyr National University. (In Ukrainian).
6. Kodliuk Ya. P. (2006). *Kompetentnisnyi pidhid u pidhotovtsi maibutnih pedahohiv yak priorytet modernizatsii vyschoi osvity Ukrainy*. [Competence approach in training future pedagogues as the priority of modernization of higher education in Ukraine]. In *Professional and teacher competencies: materials of the regional scientific-practical seminar*. (pp. 188–223). Volodymyr Hnatiuk Ternopil National University. Ternopil, Ukraine. [in Ukrainian].
7. Kuchai O. V. (2009). *Kompetentsiia i kompetentnist – vidobrazhennia tsilisnosti ta intehtratsiinoi suti rezultatu osvity* [Competence and competence – a reflection of the integrity and integration essence of the educational outcome]. In *Ridna shkola*, 11, 44–48. (In Ukrainian)
8. Matkin, V. V. (2002). *Teoriya i praktika razvitiya interesa k professional'no tvorcheskoy deyatel'nosti u budushchih uchitelej: cennostno sinergeticheskij podhod* [Theory and Practice of Developing Interest in Professional Creative Activity in Future Teachers: Value-Synergetic Approach]. (Doctoral dissertation. *Science in Pedagogy*). Ekaterinburg. (In Russian).
9. Nahorna N. V. (2000). Formuvannia u studentiv poniat kompetentnosti y kompetentsii. Vykhovannia i kultura. (In Ukrainian) 2007. No. 1–2. 266–268.
10. Morozov, S. M., Shkaraputa, L. M. (Eds). *Dictionary of foreign words*. Kyiv : Naukova dumka. (In Ukrainian).
11. Chyrchik, S. V. (2011). [Acmeological approach in the training of future designers]. *Vyshcha shkola – High School*. 5/6, 36–37. (In Ukrainian).
12. Hutorskoj, A. V. (2003). [Key competencies as a component of a personality-oriented education paradigm]. *Narodnoe obrazovanie – Public education*. 2, 58–64. (In Russian)
13. Yalanska S. P. (2014). [Psychology of creativity: a textbook]. Poltava: PNPU imeni V. H. Korolenka. (In Ukrainian).

Goryanskiy V. V. Conditions for the formation of professional competence of future Bachelors of Design in the process of studying art and design disciplines through visual arts

Improving the level of education remains a problem, especially in Ukraine. Although a simple explanation of the material seems to be the best approach to teaching any particular subject in the curriculum, it is well known that the ability to perceive sets of facts and concepts is greatly enhanced when presented in a broader context, such as simple general tasks and higher goals. human achievement of a more developed status of society as a whole. It is these larger goals that call for research into the relationship between learning and experience in the arts. This need is urgent, as art education and scientific literacy in Ukraine remain low. Since science can be related to the relevant areas of artistic tasks, they can be considered as more accessible and more favorable topics of study. In addition, the level of research in neuroscience is growing, which supports the idea of strengthening the transfer of learning abilities from art to other cognitive areas. One of the key aspects of the learning, which is basic in many neuroscience studies, is the emotional inspiration to participate in the learning process. Inspiration is an integrative mental function at the intersection of (a) behavioral, (b) emotional and (c) cognitive processes (cognitive processes are those functions that relate to the classical third component of the mind and constitute desires, ambitions and will).

The article outlines the conditions and ways to solve the problem of the role of visual arts in graphic arts education on the way to the formation of professional competence of future bachelors of design. A thorough analysis of modern research and publications on the formation of professional competence in future designers through the visual arts. The essence of the concept of "competence approach" through the prism of state educational standards of higher professional education for the formation of basic professional competencies in future design professionals is substantiated. The method of formation of professional competence of future bachelors of design in the process of studying graphic and graphic disciplines is revised.

Key words: pedagogy, art education, professional competence, visual arts, art education, design, formation of professional competencies, bachelor of design.